

Dat getuigenis moet uitgaan in de gemeente zelve, opdat alle insluiping van de leugen gestuit worde, en de gemeente steeds vaster gebouwd worde, op haar allerheiligst geloof, dat haar van de vaderen is overgeleverd.

Dat getuigenis moet verdiept worden in ons eigen hart, opdat geen onzer langer over de woorden heenleze, maar het klaarlijk voor zijn eigen bewustzijn vertolke, wat het zegt den Immanuel te kennen, als geboren uit de *maagd* Maria, en als den Zoon des levenden Gods, ontvangen van den Heiligen Geest.

Bovenal dat getuigenis onzer ziel moet uitgaan in haar ontmoeting met Jezus zelf in het mysterie des lofs, der dankzegging en der gebeden. Onze ziel moet het hem, in jubelenden dank belijden, dat wij hem nog wel waarlijk belijden, loven en lieven als het Woord dat vleesch wierd, als God geopenbaard in het vleesch, als den Goel en Redder ten eeuwigen leven.

En waar dit protest van onze Kerstfeestviering, ons, bij het zien op ander afval, tot zelfverheffing en hoogmoed mocht verlokken, daar plaatst elk kind van God onder zijn beelst en moedigt getuigenis de erkentenis, van wat Jezus zelf omtrent Petrus uitsprak: Niet uit mij, ook ik zou met vleesch en bloed zijn afgedood, en dat ik mijn Heiland nog in de volheid van zijn glorie mag belijden, dank ik eeniglijk aan mijn Vader in de hemelen, die het mij in de bezijking mijner ziel heeft geopenbaard.

„Naar ons beeld en naar onze gelijkenis.“

[KERSTFEEST.]

En God zeide: Laat ons menschen maken, naar ons beeld, naar onze gelijkenis, Gen. 1:26a.

Bethlehem en het Paradijs liggen door eeuwen vaneengecheiden, en hooren toch vlak bijeen.

Het „laet ons menschen maken naar ons beeld en onze gelijkenis“, is de gereede draad, die door den val in zonde afgebroken, in de stad Davids weer wordt opgenomen.

De „mensch naar den beeld Gods“, in het Paradijs ondergegaan, leeft in de kribbe van Bethlehem weer op. Hier verschijnt „Gods Zoon en des menschen Zoon“, en het is door hem, en in die twee-eenheid, dat onze menscheleke natuur, voor het eerst na den val, weer klaarlijk het beeld en de gelijkenis Gods openbaart.

Daarom zijn er engelen bij de schepping van ons aanzijn, toen de morgensterren, gelijk het in Job heet, vrolijk zongen, en de kinderen Gods, dat zijn hier de hemelsche heerschers, juichten. Maar ook engelen in Efraïms velden, om te jubelen bij de *hersepping*, bij de herstelling van ons aan zijn bestemming ontzonden geslacht.

Natuurlijk, ware geen val op onze schepping gevolgd, waarom zou dan de Zoon des menschen verschenen zijn? Uit Adam zelf, en uit zijn volmaakt en heilig geslacht, zou zich als dan de waarachtige Zoon des menschen, en in hem het volle rijke beeld van God, naar Goddelijke gelijkenis, tot de volkomenheid toe ontwikkeld hebben.

Het beeld Gods zou dan zijn opgekomen, en zulks met ongedempte luister, uit de daad der eerste schepping zelve.

Voor een Messias zou op een wereld zonder zonde geen plaats zijn geweest.

De liefde des Vaders voor den Zoon zijns welbehagens is te groot, om hem als een overvloedige verschijning, wilt ge, als onnodig toevoegsel, aan deze wereld te geven.

Als God zijn eeniggeboren Zoon aan deze wereld geeft, is dit een zelfoverwinning der eeuwige ontfermingen, en alleen omdat de nood schreide en de wereld wegzonk, en Gods eigen plan met deze wereld verijdeld werd, en zijn beeld en zijn gelijkenis in de menschenkinderen geschonden en verninkt was tot onkenbaar worden toe, daarom triomfeert de liefde in God, en doet Hij in zijn lieven Zoon, dank zij de Vleeschwording van het Woord, zijn menscheleke beeld weer in zuivere gelijkenis optreden.

En dat wel optreden in zoo wonderbaar verband met ons verloren geslacht, dat deze Zoon des menschen zondaren weer in kinderen Gods herschept, en het geschonden beeld des Vaders weer in ons verloren geslacht, in miljoenen, en nogmaals miljoenen van Gods uitverkorenen doet opleven.

Als het heilig Kindeke, met maagdelijken trots en dank, in de kribbe van Bethlehem wordt nedergelegd, dan aanschouw Maria, dan aanschouw de herders van Efraïm, dan aanschouw de wijzen uit het oosten, ja, dan aanschouw Gods engelen, bij hun nederdalen en onder hun liefelijke zangen, voor het eerst weer de afschaduw van Gods beeld en van de Goddelijke gelijkenis in onze menscheleke natuur.

Niet dat Kindeke als kindeke, maar dat beeld Gods bekoort in Bethlehem door zijn geheimzinnige aantrekkelijkheid.

Er ontsluit zich in dat heilig Kindeke een nieuwe wereld, er opent zich een nieuwe toekomst, er tintelt het uitgangspunt voor een vernieuwd menscheleke geslacht.

Juist dat beeld Gods in den mensch was door Satan aangevochten. Juist dat beeld Gods had, toen het geschonden werd, de zonde zoo vreeslijk doen uitbreken. De mensch kon, ook in zijn val, aan zijn scheppingsordinantie naar den beeld Gods niet ontkomen, en juist het feit, dat hij dat beeld droeg en bleef dragen, maar nu zoo vermetel verninkt en geschonden, was al de oorzaak van onze naamloze ellende.

De hel in haar vreeselijkheid, is niets dan de vreeselijke openbaring van het geschonden en verworpen beeld van God, dat in onze menscheleke natuur was afgedrukt, en van die hel ondergingen we hier den bitteren en alle leven verbitterenden voorsmaak.

Satan wilde ons omschepen naar zijn beeld en naar zijn gelijkenis, en overmits Satan niets kan *scheppen*, bleef hem niets anders over dan het beeld Gods in ons te misvormen en te verwringen, en hieruit kwam onze zonde op, en hieruit ontsproot al onze menscheleke jammer.

En daartegen nu gaat God in zijn liefde bij Bethlehem in.

Dat Kind des menschen naar zijn Goddelijk beeld en naar zijn Goddelijke gelijkenis geeft Hij der wereld nog eens te aanschouwen.

Hier is het, hier in Bethlehem's kribbe, en

wat Satan zich tegen dat Kindeke ook onderwinden zal, in dat Kindeke zal het beeld Gods nimmer, ook niet met één enkele schrijning, geschonden worden.

Het beeld Gods in dat heilig Kindeke zal triomfeeren over het bangste gevaar.

Toch niet, alsof reeds in de kribbe het beeld Gods in dat Kindeke doorblonk met algeheele volkomenheid.

Het beeld Gods begint in het Kindeke, maar wordt eerst in den volkomen man volcind. Vandaar dat Jezus *hemans* in grootte, in wijsheid, en in genade bij God en bij de menschen.

En meer nog, Jezus nam onze natuur aan, gelijk die was, vleesch en bloed uit het vleesch en bloed van Maria, en eerst op Thabor werd voor een oogenblik die menscheleke natuur in volen luister verheerlijkt.

Vandaar de strijd, en de worsteling; vandaar het ingaan in het mysterie des lijdens; vandaar het wegzinken onder vloek en dood. En eerst als de drinkbeker tot den laatsen druppel geleid is, en Immanuel uit het graf verrijst, blinkt het beeld Gods, niet alleen inwendig, maar ook uitwendig, volkomen door, en als de Christus op den weg naar Damascus aan Paulus, en op Pathmos aan Johannes verschijnt, ziet hem het menscheleke oog in volle glorie, en is het beeld Gods en de gelijkenis Gods in den Zoon des menschen te bewonderen geweest in zijn verordineerde en tot volkomenheid gebrachte zuiverheid.

Bij Bethlehem is het als het opgaan van de Zonne der gerechtigheid in het gedempte goud van den dageraad, en eerst als Christus uit den hemel verschijnt staat deze Zonne der gerechtigheid, alles verblindend, in haar Zenith.

Dat is het dan ook wat ons diepst en heiligst gevoel in Bethlehem toesprekt.

Zeker, we komen tot de kribbe niet *zonder* het beeld Gods in ons. Zelfs in den diepst gevallen zondaar ziet Gods oog nog al de trekken van zijn oorspronkelijk beeld. Als mensch ge boren kunnen we onszelven nooit ontmenschen. We zijn en blijven eeuwiglijk dat eigen menscheleke wezen dragen, waarin God ons schiep. Maar zoals ge aan een wrak nog ziet dat het een *schip* is, en aan een bouwval na brand dat hier een *huis* is afgebrand, zoo is het aan u in uw verloren staat, nog te merken dat ge mensch zijt. Alles ontzet, verwrongen, bedorven en neergeworpen.

En nu, komende tot Bethlehem, ziet ge daar weer het oorspronkelijke beeld Gods in zijn schoonheid en zuiverheid, onder de dubbele gewaarwording, dat het u aan uzelf als een ruïne ontdekt, en u boeit door het heimwee, of *zoo* het beeld Gods ook in u weer wonen mocht. Het beeld Gods in dat Kindeke dat zijt gij, zoals ge hadt moeten wezen, zoals ge hadt kunnen zijn, en zoals ge weer worden moet, zal niet eenmaal voor eeuwig de vloek u verzwelen.

Ge zoudt dat beeld Gods in de kribbe er uit willen nemen, en in uzelen overzetten.

Bij die kribbe trekt alles in dat Kindeke u aan, wekt alles in uzelen uw afkeer:

En zie, dat mysterie is het nu juist dat Jezus vervullen komt. Of zeg mij, „één plante met hem worden“, „gelijkvormig worden gemaakt aan het beeld van den Zoon Gods“, „hij in u en gij in hem“, „hij woning in u makende“, en gij uzelen voor hem ontledigende en verloochene, wat is het anders, dan dat gij dat beeld Gods uit Bethlehem's Kindeke in uzelen opneemt, en dat hetgeen een *ruïne* in u geworden was, weer oprijst als een „woonstede Gods in den Geest“.

Het beeld Gods in het heilig Kindeke is als een *licht*, dat licht *ontsteekt*, en licht *overplant*, en licht *mededeelt*, onderwijl het zelf het oorspronkelijke *Licht* blijft.

Van onk op onk plant het zich voort al de eeuwen door, en waar ook onder de volken ooit het lied der Verlossing aan het van dank zwelend gemoed ontpert werd, was het altoos het beeld Gods in dat Kindeke, waardoor het beeld Gods in den geredden zondaar hersteld werd.

Het gaat ons niet als Jezus, maar het komt ons van Jezus en door Jezus.

Aan hem door den Vader gegeven, en door zijn Middelaarskracht omgezet van kinderen der wereld in kinderen van het Koninkrijk van God.

Amsterdam, 23 Dec. 1898.

Rede van Dr. A. Kuyper,

gehouden in de *Historical Presbyterian Society* te Philadelphia, over het veldwinnend ritualisme.

(Slot.)

Zoo staan dan *Openbaring en Symbolisme* krachtens hun beginsel tegen elkander over. Beide bedoelen het tot stand brengen van waarneembare verhouding tusschen het Oneindige en het eindige. Maar tevens staan zij zoo diametrisch tegenover elkander, dat door middel van de *Openbaring* het oneindige Wezen zelf zich ontsluit met den eisch, dat de verhouding door het eindige schepsel zal worden aangenomen door het geloof, terwijl daarentegen in het *Symbolisme* de eindige mensch een symbolische verhouding uitdenkt, die niet door het geloof, maar door waarneming moet gegrepen worden. Nu zal wel niemand het feit ontkennen, dat het Deutsche pantheïsme iedere bovennatuurlijke openbaring verwerpt. Van den beginne aan was zijn strijd gericht tegen ieder dogma, iedere belijdenis en iedere goddelijke autoriteit, aan de Heilige Schrift toegekend. Zelfs de gedachte aan een God, die in het proces der historie tusschenbeide treedt, was absoluut uitgesloten, ja zelfs uitgeworpen en voorgoed gebannen.

Het Oneindige kon zijn wezen niet anders openbaren dan in den loop der gebeurtenissen en volgens het *natuura* *ge*zich allen doen waarnemen als het kloppend levensbloed in de aderen van den cosmos en in de menscheleke ziel; maar moest daarbuiten stromen en stil zijn als de afgoden. Met deze alles-omvattende antithese tusschen Openbaring en Symbolisme, kon de heerscheende opinie onzer dagen daarom niet anders doen dan zich afkeeren van de Openbaring om heel te zoeken het Symbolisme. En hier vonden de Philosophie en de Kunst haar natuurlijk bondgenootschap — de *Philosophie* hield door haar eenheid van systematische conceptie den geest op naar het Oneindige en

de *Kunst* schiep door hare wonderde gave der verbeelding de daarbij behorende symbolen.

Dusdanig is de tweesprong op den levensweg aan het einde dezer eeuw. Er zijn twee elander kruisende sporen. Zich richtende naar het Oosten, loopt het aloude spoor van het geloof in de van God gegeven Openbaring, die alle aanbidding van den wil uitsluit. Maar dit oude spoor wordt nu gekruist door den nieuwen weg van het Symbolisme, dat stoutelijk het woord *Wit-aanbidding* tot den einde toe op zijn wegwijzers nederschrijft. En het machtige drijven van zulk een antithetisch beginsel kan zich niet bevredigd gevoelen in de resultaten der afwijking op gewijd terrein, maar moet noodzakelijk leiden tot tegenovergestelde conclusies en uitkomsten, zoowel op sociaal en politiek als op zedelijk en wetenschappelijk gebied. Een feit, dat niemand zal weerspreken, die weet, dat de Openbaring niet alleen heilige mysteriën ontsluit, maar ook onherroepelijke beginselen verkondigt en gehoorzaamheid eischt aan onveranderlijke ordinantien; en dat integendeel onder de heerschappij van het Symbolisme, een ieder vrij is zijn eigen beginselen uit te denken en volkomen naar willekeur zelf zijn zedelijke ordinantien vast te stellen. De jurist in het symbolische kamp aarzelt niet te verklaren dat er geen recht is, dan de beschreven wet en dat, daarom, wat vandaag nog recht is, morgen onrecht wordt, zoodra die wet herroepen is.

Het lijdt daarom geen twijfel, of deze belangrijke en alles beheerschende antithese zou duidelijk zijn ingezien door iederen studiemans, en het Symbolisme zou onmiddellijk bestreden zijn geworden door iederen Christen, indien het van meet af zich getoond had in zijn *absoluten vorm*. Dit is evenwel nooit het geval bij het opkomen van een nieuw verschijnsel in ons actuele leven. Zelfs de Vrijmetselarij ontdekte hare symbolen aan de toen bestaande vereenigingen voor kerkbouw en droeg zorg haar ware bedoeling te verbergen achter het mysterieuze gordijn van opklommende graden. Zoo ontplooit ook het Symbolisme liefst zijn volen bloei slechts in den kring der ingewijden en geeft voor de buitenwereld de voorkeur aan het leven van de parasiet, die steelswijze haar wortelen inboort in de teedere schors van den Christelijken stam. Aansluiting aan de bestaande religie is altijd zijn leidende gedachte geweest, en deze aansluiting ging gemakkelijk genoeg door als poezie op te vatten, wat de kerk als hoogste realiteit belijdt, door de gewijde geschiedenis in het aanklokkelijke kleed te hullen van legende en mythe, en eindelijk door iedere handeling in hare godsdienstoefening slechts als symbolisch te beschouwen.

Ik herinner mij altijd hoe ik mij ergerde aan het optreden in de kerk van een der voornaamste aanhangers van de nieuwe leer, die in een gesprek met mij er geen geheim van maakte, dat hij het oude Christelijke geloof geheel verworpen had, en dien ik drie dagen later den preekstoel zag beklimmen om plechtig voor te lezen, wat daar geschreven staat in het Boek der Koningen over de wonderen van Elia en andere hoofdstukken uit de Schrift, voorgeschreven door het boek of common prayer. Ik beken openlijk, dat ik niet in staat was, zulk een krasse tegenstelling tusschen persoonlijke overtuiging en uiterlijke vormen te verklaren. Het scheen mij toe de onoprechtheid zelve te zijn. Maar hoe grootelijks had ik mij vergist! „O, Neen“, zeide hij, „er was geen sprake van onoprechtheid. Of oordeel zelf. Zoo het onoprecht zijn als gij de naam aan de spelen uwer kinderen en dan met even veel ernst als de kleinen zelve, de rol van koning vervult, die uw kleine jongen u opgedragen had? Welke huichelaar kan er dan in steken, mee te spelen en mee te zingen met de kinderen van God, zooals zij zich noemen, en deel te nemen aan hunnen eeredienst? Natuurlijk, als wij al die verrichtingen voor waar hielden, dan zouden wij niet mee kunnen doen. Maar nu, wat, ik bid u, zou ons kunnen verhinderen uwe heerlijke Christelijke poezie te genieten of onze gevoelens te veredelen door deel te nemen aan uwe voortreffelijke symbolen? Zelfs het heilig Avondmaal is voor mij een symbolische genieting. Het zijn juist deze kerkelijke verrichtingen, die het meer kinderlijk bestaan van het gewone volk verbinden met het meer bewuste en beschaafde leven der wetenschappelijke kringen.“

Van hier dan ook de voorkeur, die deze moderne symbolisten schenken aan de Roomsche kerk boven de Protestantsche, en aan de Episcopale kerk boven de andere Hervormde kerkgenootschappen. Reeds in de eerste helft van deze eeuw leidde de zoogenaamde Romantische school in Duitschland tot de bekeering van vele beroemde Luthersche geleerden en kunstenaars tot de kerk van Rome. En dit moet ons niet verwonderen. Evenals bij de oplossing van ieder levensprobleem, ligt Rome's kracht in de wijze, waarop het tegenstellingen door een compromis weet te vereenigen. Rome begreep zeer goed de twee verschillende beginselen der antithese tusschen Openbaring en Symbolisme. En zoals altijd, iedere besliste keuze mijndend, bleef zij getrouw aan de openbaring in haar belijdenis, maar liet terzelfder tijd het Symbolisme vrij spel in haren eeredienst. Zoo bezit Rome een keurig uitgewerkte dogmatiek, maar zonder er den geest des volks mee te vermoeien. De kerk denkt voor het volk, hunner is het onbewuste geloof. Dit geloof vertrouwend in de onfeilbaarheid van de kerk wordt als voldoende voor de leeken beschouwd. Ligt de Openbaring zoodoende veilig, dan mogen geestelijkheid en leeken zich verder de weelde veroorloven van den prachtigsten en meest artistieke symbolischen eeredienst. De indruk van een hoogmis in de St. Pieter of in de kathedraal van Keulen of Milaan is inderdaad overweldigend. Maar de

schaduwzijde is duidelijk zichtbaar en aan het einde der middeleeuwen, kon zoowel de lagere als de hogere klasse getuigen, tot welke treurige gevolgen voor kerk en maatschappij, dit compromis tusschen Openbaring en Symbolisme had geleid. Ik doel hier niet op het misbruik. Van misbruik heeft ieder systeem te lijden. Ik vestig uwe aandacht slechts op feiten, die, aan het eind der middeleeuwen, de logische consequentie van het systeem zelve bewezen. Gods heilig Woord bijna niet gekend door het volk. Een overvloed van mystieke sensaties, die den geest verdonkerden. Een algemeene stompheid en dofhoud, die zoowel geweten als bewustzijn in slaap hield en den afstand tusschen de lagere en de hogere klassen wijd en scherp maakte. De leeken overheerschte door de geestelijkheid. Alle levensenergie gebroken. En de geest der vrijheid en onafhankelijkheid geheel ten onder gebracht.

Op dat kritieke oogenblik zond God een reddenden engel in wat wij nog altijd blijven eeren als de *Reformatie*, en deze machtige reactie tegen het Roomsche Symbolisme, ten deele beteugeld in de Luthersche en meer nog in de Episcopale kerk, is alleen ten volle uitgewerkt in de Calvinistische lijn in de non-conformistische kerken. Deze kerken namen de meest besliste houding tegen Rome aan. In plaats van te vertrouwen op gevoel en sensatie, beriepen zij zich op het *Geloof*, en geloof betekende hier zoowel het begripen der Revelatie als de persoonlijke toepassing op de ziel. Zij ontkenen de besliste noodzakelijkheid om het Oneindige te verbinden met het eindige door middel van symbolen. God had zichzelf geopenbaard, had de mysteriën der zaligheid geopenbaard, had voor ieder terrein onzer existentie zijne ordinantie geopenbaard. En naar Jezus' getuigenis, was het eeuwige leven niet het hebben van aangenamen gewaarwordingen, maar „U te kennen, den eenigen, waarachtigen God, en Jezus Christus, dien Gij gezondend hebt.“ Geen symbolen, maar de „wijsheid Gods“ was de prediking des kruises. „Als tot verstandigen spreek ik, oordeelt gij het geen ik zeg“, vertolkt de apostolische methode van onderwijs, die niet alleen voor de geestelijkheid, maar voor al de heiligen de mysteriën van rechtvaardigmaking en verlossing uiteenzette.

Hier ligt alzo het fundamentele verschil tusschen onze oude Calvinistische kerken met hare kloelke belijdenis en Rome met haar compromis. Natuurlijk bestaat er een mystieke werking van verborgen krachten in onzer geest, een waarnemen van God in de conscientie, aandoeningen der ziel in het gebed en een gemeenschapsleven met den inwonenden Heiligen Geest. Maar deze zijn de mystieke giften en het doel van Gods Openbaring is niet ons te beperken tot schaduwachtige en onbestemde gewaarwordingen, maar om ons de waarheid te verklaren, ons op te heffen tot een juist begrip van die waarheid en zoodoende de kinderen van het Koninkrijk der hemelen te bekwaamen, het zuivere en heldere licht des Evangelies te ontsteken, belijders van een gezonde en duidelijke confessie te worden en, zoo noodig, hun martelaarsbloed te doen vloeien, niet voor mystieke aandoeningen, maar voor de onfeilbaarheid van Gods Openbaring. Van hier de verspreiding van hunnen Bijbel onder alle klassen der maatschappij; de duidelijk uiteengezette confessies, die zij in hunne banieren ontvouwen; het degelijke Schriftuurlijke geslacht hunner prediking; hun gezamenlijke en vereenvoudigde liturgie; en eindelijk hunne onderwerping van ieder creatuur aan Gods heilige ordinantien. Staande voor het dilemma van gevoel of geloof, koren zij het *geloof*. Staande voor het dilemma van gevoel of verstand, verklaarden zij zich beslist voor het *verstand*. En wat betreft het fundamentele dilemma tusschen de Openbaring, ons van God gegeven, en het Symbolisme, vrucht van menscheleke vinding en overeenkomst, stelden zij zich moedig tegenover het symbolische systeem en stonden op voor de alles beslissende autoriteit van *Gods heilige Openbaring*. Dit was de zenuw hunner kracht, en aan deze hardnekkige verdediging van de Openbaring tegenover het Symbolisme, danken zij hun onverwelte glorie in de geschiedenis. Want, door dit besliste omkeeren van het rad des levens, is de menscheleke geest opgewekt uit zijn sluimering, zijn verborgen krachten der menscheleke voorschieding gebracht, de rechtstreeksche gemeenschap tusschen God en de ziel hersteld, en de vrijheid van geweten, de vrijheid van godsdienstoefening, en als haar onmiddellijk gevolg, de vrijheid in het sociale en politieke, heroverd voor iedere natie, die hunne voetstappen volgde.

De opmerkingen, die ik tot dusverre onder uwe aandacht bracht, zullen, naar ik vertrouw, op voldoende wijze mijn bewering duidelijk maken, dat de symbolische stroom onzer dagen op de meest gevaarlijke wijze de fundamentele zelve van alle Calvinistische kerken ondermijnt. Het beginsel van het Symbolisme en het beginsel van het Calvinisme staan lijnrecht tegenover elkander. Er gaapt een onoplosbare kloof tusschen die beide. Het Symbolisme op de heilige erve verstoppt en verdooft de organen van het verstand, en belemmert hunne functien zoo, dat zij ophouden te werken. Onze kerken daarentegen, hielden niet op met Paulus „te bidden en te begeren, dat al het volk Gods vervuld moge worden met de kennis van zijnen wil in alle *wijsheid* en geestelijk verstand.“ Het Symbolisme werpt ons daarom terug in dat *lagere* stadium van godsdienstige ontwikkeling, dat slechts de zinnen der groote massa kon opwekken en bedwelmen. Onze kerken daarentegen hieven het godsdienstig leven op tot het veel *hogere* peil, dat iederen geloovige persoonlijk brengt tot het getuigenis van Johannes: „dat de Zoon van God gekomen is en heeft ons het

verstand gegeven, dat wij den Waarachtigen kennen.“ En evenzo onderwerpt het Symbolisme de leeken aan de mysterieuze handelingen van de geestelijkheid en kweekt hierdoor aristocratische sympathien. Onze kerken daarentegen vereenigden geestelijkheid en leeken in één broederschap en legden zoodoende het fundament voor de democratische ontwikkeling der moderne tijden.

Laat daarom niemand antwoorden, dat, welke rampen ook elders dreigen, noch het Ritualisme, noch het Symbolisme in eigenlijken zin, tot dusverre in onzen Calvinistischen eeredienst is ingeslopen. Dit is zeker onbetwistbaar. Maar weet ge dan niet, dat geen goed rekenaar slechts de positieve cijfers berekent en de negatieve uitlaat? Welnu, in ons geval is het positieve het insluipen van het zinlijk element in den eeredienst. Maar hier is evenzoer een negatief n.l. het verduisteren van het verstand en het insluipen van onverschilligheid voor de belijdenis. Het Symbolisme begint altijd met de stem der belijdenis het zwijgen op te leggen en een kleinen afkeer van het dogma in te druppelen om op deze wijze de bedding uit te graven, waarin de schitterende ritualistische stroom kan vloeien. En nu, daar ik hier als vreemdeling verkeer, kent gij uwe eigen kerken beter dan ik. Maar zijt gij er werkelijk zeker van, dat deze *negatieve* actie van het Symbolisme nergens onder u werkt? Is het gevaar dat de liefde voor de banieren, door uwe vaders ontrouwd, zal ondergaan in zuiver praktisch werk en mooien eeredienst, dan slechts een hersenschim? En indien niet, indien werkelijk onder u de innige gehechtheid aan de geopenbaarde waarheid vermindert en een zekere confessioneele onverschilligheid reeds merkbaar wordt en de geestelijke atmosfeer benevelt, laat dan de wachter op Sions muren den toren beklimmen, want dan staat de poort open en ligt het Symbolisme te loeren voor de gracht. Zoomin als een kapitein den rukwind kan bezweren, die zijn schip dreigt, maar op zijn roer moet letten, zoomin kunt gij den symbolischen stroom beteugelen, indien gij niet getrouw blijft aan uw eigen kerkelijk beginsel. Want zulk een stroom is een alles-doorgrondende, alles-beheerschende macht, die alleen beteugeld kan worden door de even groote macht van uwe gehechtheid aan de geopenbaarde Waarheid.

Laten wij onszelven niet bedriegen. Het filosofische Agnosticisme, Rome's fides implicita, Ritschl's anti-dogmatische school, de nieuwe school van Sabbeiter in Parijs, Rome's verbergen van den Bijbel, zoowel als het onttrekken van de Schrift door de hogere critiek, en eveneens de toenemende confessioneele onverschilligheid, bewegen zich alle op dezelfde lijn, en het einde van die lijn is niet anders dan zinnelijke godsdienst en schemerachtige, symbolische eeredienst.

Laat er echter geen misverstand zijn. Als ik wijs op het ernstige gevaar, waarmede het Symbolisme de toekomst van ons Calvinistisch kerkelijk leven bedreigt, en pleit voor een beslist terugkeer naar ons beginsel en een bezieldetoe wijding aan onze heilige roeping, dan is het niet mijn bedoeling alle schuld te werpen op onze tegenstanders en onszelven geheel vrij te spreken. Er waren en er zijn onder ons ernstige misstanden. In de hitte van den strijd hebben onze vaders zich meer dan eens schuldig gemaakt aan eenzijdigheid en overdrijving. Ons eigen kerkelijk leven was dikwijls verre van volmaakt, en ik zou niet durven beweren dat, zonder verdere ernstige ontwikkeling, de volkomen harmonie tusschen de verschillende elementen in onzen eeredienst kan worden bereikt. De begeerte naar het zuivere begrip der waarheid heeft dikwijls geleid tot een beleedigende bekrompenheid, tot een leelijke twistgierigheid en tot een eigenwaan van den onwetende, waardoor de Christelijke liefde gewond en de Heilige Geest Gods bedroefd werd. De verkeertheit des geloofs, berustende op de dogma's der uitverkiezing en der volharding der heiligen, is meer dan eens gehandhaafd op zoo koude en uitwendige wijze, dat de mystieke unie met Christus er door tot het vriespunt gebracht werd. De rechtvaardiging door het geloof alleen is maar al te dikwijls een verontachtigdiging voor onbarmhartigen en luiaards om zich te onthouden van, ja te spotten met Christelijke werkzaamheid. En in onze heilige diensten worden oog en oor dikwijls beleedigd door zulk een verwarloozing van wat schoon en liefelijk is en wel luidt, alsof het Christelijk geloof en schoone, harmonieuze uitwendige vormen antipoden waren. God geeft in zijn Openbaring altijd eere aan het Schoone. Zelfs van Christus wordt gezegd: „Gij zijt *schooner* dan de kinderen der menschen.“

Onze besliste oppositie tegen het Symbolisme mag daarom nooit het zwijgen opleggen aan de eischen der liturgie. Calvin en zijn muzikale vrienden, Goudimel en Bourgeois, stelden alle pogingen in het werk om het zingen, niet van een koor, maar van het gansche volk, volkomen zuiver en melodius te doen zijn. En wat de liturgie betreft, laat mij uwe aandacht mogen vestigen op een meer uitgewerkte Calvinistische liturgie van gemengd Hollandsch en Engelsch karakter, die ik het voorrecht had veertig jaren geleden in de werken van Johannes a Lasco opnieuw te publiceren. De Nederlandsche Calvinisten van het midden der zestiende eeuw werden ten dode toe vervolgd door de Spaansche vreesheid en zochten toen toevlucht onder koning Eduard VI in Londen. Hier werd Johannes a Lasco hun leeraar en deze scherpende man voerde aan Crammer nu driehonderd jaar geleden al de verderfelijke resultaten, waartoe het common prayer book nu feitelijk leidt en bewees op alle punten zulk een zuivere Presbyteriaan te zijn

als gij
vaardig
Londen
heven
in het
predika
titel va
naar on
keeren
den, dat
vergeten
de zeld
in zijn
is in onz
oude sp
van toe
publieke
een ons
van de
natuurlij
als onze
niet wist
billyken
en liet z
en harm
nen, mo
te bestr
een geba
evenwel
misbruik
zijdig ui
het harm
nanten, r
aangeroe
vervang
keeren v
Het Cal
baring o
andere v
haar we
hare hee
En al
tot mijn
hoe wij
Symbolis
derscheid
voor litur
digid mo
wordt.
Ingeval
of damed
prachtig
rijk vers
belijdenis
leven gav
geven on
onzer con
te geven,
van de h
de symbo
is en poe
heid en
man, die
ging het
waardig
driemaal z
zoodra de
heid aange
vreesd: z
bolsme in
de ware
wantrouwe
verbeteren
aan de we
ordend he

In de ve
hytarian S
ber 1898,
lezing geh
gatie van
het woord
Roberts d
hem, maar
doelende,
hoort gebr

Reverend
It gives
of a repre
Branch of t
ches thro
terian Syst
greetings a
Executive C
are with m
Rev. Dr. G
Reformed
States; Res
George Junk
Church in t
General Sy
Church, Re
the Reform
Dr. Barr o
While thus
Churches in
sented on th
and Reform
with the Pr
in the pres
resolution of
at its Octob
„The Cou
the presence
the strongest
ministers of
Continent,
of the Fre
[Doleerenden
Resolved,
great pleasur
to America,
and Reform
him a cord
among us a
Churches, a
benefit to hi
To the act
add specific
grounds of o
We recog
our commot
acknowledge
rendered bot
rianism, in
faith, the lan
your country
onward, bot
a defender o
saints. We